

Et abortpolitisk manifest?

Resepsjonen av Torborg Nedreaas’ *Av måneskinn gror det ingenting* fra 1940-tallet til i dag

Madelen Brovold og Oda Sagebakken Slotnes

Torborg Nedreaas’ roman fra 1947, *Av måneskinn gror det ingenting*, forteller historien om det utfordrende livet til en kvinne fra arbeiderklassen.¹ Kvinnen har (hatt) en hemmelig kjærlighetsrelasjon til en eldre, forlovet mann med høyere sosial status, og dette resulterer i fordømmelse, skam, kjærlighetssorg, sosial isolasjon og flere uønskede graviditeter og påfølgende ulovlige aborter. Da romanen ble publisert, var det kun strenge medisinske indikasjoner som åpnet for lovlige abortinngrep. Med romanens naturalistiske skildring av flere selvpåførte aborter er det derfor nærliggende å anta at den samtidige resepsjonen la vekt på aborttematikken. Stemmer dette? Og hvordan ble fortellingen mottatt av offentligheten i det første tiåret etter innføringen av selvbestemt abort i 1978? Hvilket narrativ

har ettertiden etablert om *Av måneskinn*? I dette kapittelet skal vi undersøke hvordan romanen har blitt mottatt fra 1940-tallet til i dag, med fokus på resepsjonen av romanens aborttematikk og dens politiske implikasjoner.²

Av måneskinn var Nedreaas' første roman, etter at hun debuterte med novellesamlingen *Bak skapet står øksen* i 1945. Romanen kom i andre utgave tjue år etter førsteutgaven (jf. Nedreaas 1967), og har senere blitt gjenutgitt en rekke ganger.³ Boken er også oversatt til flere språk, og har blitt adaptert til ulike medier.⁴ Resepsjonen av romanen kan dermed deles inn i flere faser, siden den har blitt remediert og reaktualisert i ulike kontekster.⁵ Den første resepsjonshistoriske fasen går fra høsten 1947 til våren 1948 og omfatter utgivelsen av boken og resepsjonen av den.⁶ Deretter kommer perioden fra 1964 til 1974 (hvor romanen gjenutgis), sentrale år på 80- og 90-tallet (hvor romanen ble satt opp som teater på Det Norske Teatret og på NRK), og perioden fra 2000 og frem til *Av måneskinn*-debatten i 2020.⁷

Av måneskinn-debatten i 2020

Nedreaas' debutroman fikk uventet oppmerksomhet sensommeren 2020. Basert på et foredrag ved Nasjonalbiblioteket i juni 2020 skrev professor i litteraturvitenskap ved Duke University Toril Moi et essay om *Av måneskinn* i *Morgenbladet* 31. juli. Essayet tar utgangspunkt i Mois (negative) affektive respons under lesningen og hennes tolkning av romanen som «en tung og deprimerende fortelling, der klasse, kvinnekropp og kjærlighet rotter seg sammen og blir til uavvendelig skjebne» (Moi 2020a:41). Teksten utløste en debatt om boken så vel som om Mois «historisk[e] og personlig[e] lese måte» (jf.:38),

anført av Irene Iversen og Per Buvik (jf. Moi 2020a:38–41; Moi 2020b:22; Moi 2020bc:32; Iversen 2020a:22; Iversen 2020b:32; Buvik 2020a:24–25; Buvik 2020b:24).⁸ Innleggene inneholder en rekke interessante argumenter og lesninger, men det er hovedsakelig tolkninger av *Av måneskinn*, og ikke minst av resepsjonen av den, som er relevante i vår sammenheng. Gjennomgående blir boken skildret som en roman som skapte debatt og politisk engasjement i sin samtid. Dette gjelder blant annet Iversens første kommentar, hvor hun hevder at

da den kom høsten 1947, ble romanen tatt imot med begeistring og takknemlighet, særlig av de kvinnelige leserne og kritikkerne. Og kvinnene svarte også på den sterke *appellen* som ligger i kvinnens fortelling, med å bruke den i kampen for fri abort. (Iversen 2020a:22, utheving i original)

Buvik gir et lignende bilde av resepsjonen gjennom å påstå at *Av måneskinn* både er en av de beste og en av de vesentligste bøkene i norsk etterkrigslitteratur, «ikke minst fordi den bidro til debatten om abort og prevensjon og kvinners rett til å bestemme over egen kropp» (2020b:24). Det gjør også Grethe Fatima Syéd i sitt *BLA*-essay, hvor hun påpeker at «*Av måneskinn* *gror det ingenting* har provosert lesere fra den kom ut i 1947, mest for sin sterke beskrivelse av aborten hovedpersonen utfører på seg selv med strikkepinne» (Syéd 2020b).

Med utgangspunkt i Nedreaas-debatten fra 2020 fremstår altså *Av måneskinn* som en roman som har skapt debatt siden utgivelsen. Den skildres som en bok som både kan leses som *et argument for selvbestemt abort* og som *et argument for det ufødte barns rettigheter*.⁹ Dette er imidlertid argumenter som i et historisk så vel som i et samtidig perspektiv oppfattes som uforenlige: Dersom man er for selvbestemt abort, er man

følgelig for kvinners rett til selv å bestemme over egen kropp og eget liv; er man først og fremst opptatt av det ufødte barnets rettigheter, kommer kvinnens kropp og liv i andre rekke. Med andre ord er *Av måneskinn* en bok som «har vært og er en utfordring», for å si det med Christine Hamms ord (Hamm 2020). Men er dette den dominerende oppfatningen av boken i et resepsjonshistorisk perspektiv?

Innledende aborthistorisk kontekst

Da *Av måneskinn* ble publisert i 1947, var abortspørsmålet politisk kontroversielt og abort en straffbar handling. Paragraf 245 i straffeloven, som ble vedtatt i 1902, var fortsatt gjeldende, noe som innebar at aborter utført av den gravide kvinnen selv og av eller i samarbeid med medhjelpere, som slektninger, veninner eller «profesjonelle abortører», ble regnet som kriminelle.¹⁰ Aborter utført av leger var derimot lovlige dersom de var et resultat av «medisinske unntaksindikasjoner». Til tross for at den samme straffeloven for abort fremdeles var gjeldende i 1947, er det flere sentrale aborthistoriske hendelser på starten av 1900-tallet som preger tiden da romanen ble publisert.

I forkant av implementeringen av §245 i 1902 hadde abortloven vært gjenstand for debatt, og det skulle den også bli i etterkant. Etter første verdenskrig økte nemlig omfanget av medisinske aborter (utført av leger) så vel som av de mer entydig kriminelle abortene. Samtidig økte bevisstheten omkring sistnevnte *som et samfunnsproblem*. Under første verdenskrig holdt Katti Anker Møller foredraget «Frivillig moderskap» (1915), hvor hun argumenterte for å fjerne §245, slik at kvinner fikk mer kontroll over egen seksualitet og moderskapet, og for å sikre både mødrenes og barnas liv og helse (Andresen og Elvbakken

2018:69).¹¹ Anker Møller hevdet blant annet at avskaffelsen av §245 er

et ledd i den almindelige stræben *som gir sig tilkjende på så mange av vore forhold, efter at avkaste undertrykkelse og formynderskap og indsætte kvinderne i deres rette myndighet på deres specielle områder og gi kvindernes seksuelle liv og moderskap mere levelige vilkår.* (Møller 1974:22, utheving i original).

Møllers tanker og engasjement ble møtt med kraftig kritikk, men fikk støtte av arbeiderkvinneforeninger og Arbeiderpartiets kvinneforbund (Blom og Elvbakken 2001:34–35).¹² I 1924 ledet dette blant annet til åpningen av det første mødrehygienekontoret i Norge, hvor kvinner kunne få kunnskap om seksualitet, svangerskap og spedbarnsstell samt veiledning i bruk av og tilgang til prevensjonsmidler og spedbarnsutstyr (Andresen og Elvbakken 2018:74).¹³ Men det var lenge sterk motstand mot at det offentlige skulle tilby veiledning og informasjon om prevensjon. Først i 1932 fikk mødrehygienekontorene støtte fra de lokale trygdekassene, basert på resultater som viste at kontorene bidro til å hindre ulovlige aborter, og ikke før i 1938 fikk de den første statlige bevilgningen (Andresen og Elvbakken 2018 bl.a.:74).

I 1920- og 1930-årene ble Møllers perspektiver sentrale i arbeiderkvinnebevegelsen. Den kjempet for at det skulle bli lovlig for leger å hjelpe kvinner med abort, og for at også sosiale forhold – og ikke bare medisinske – skulle kunne være grunnlag for legal abort. Arbeiderkvinnebevegelsen rettet dessuten fokuset mot de store klasseforskjellene i tilgangen på abort (Blom og Elvbakken 2001:35).¹⁴ Mens forskjellige kvinnegrupper støttet en sterk utvidelse av kvinners adgang til lovlig abort «for å øke kvinners mulighet til medisinsk sikre aborter», ønsket kristne

interesser å «begrense indikasjonsgrunnlaget mest mulig for å verne om det ufødte liv» (Gulli 1980:140). Parallelt med dette ble abortlovgivningen diskutert på Norsk Kirurgisk Forenings årsmøte i 1929, noe som førte til at Den norske legeforening nedsatte et utvalg for å foreslå endringer i paragrafen. Behandlingen av forslaget på legeforeningens årsmøte (i 1930) resulterte i omfattende diskusjoner og uenighet blant sosialistiske og konservative leger (Blom og Elvbakken 2001:35). Som et resultat av flere år med politisk engasjement fra arbeiderkvinnebevegelsen, NKFs årsmøte og internasjonal påvirkning ble det sendt to abortlovforslag til regjeringen i 1935: Det ene var et konservativt religiøst forslag som ville tillate abort ved «overhengende fare for kvinnens liv eller ved svangerskap som følge av voldtekt, blodskam eller ved 'besvangring av mindreverdige individer'», og det andre var et liberalt abortforslag som foreslo at «abort skulle være legalt innen svangerskapets tre første måneder, dersom inngrepet skjedde med kvinnens samtykke av hensyn til hennes liv og helse» (Blom og Elvbakken 2001:35–36).¹⁵ Ingen av lovforslagene ble imidlertid fremmet; regjeringen ønsket å «avvente erfaringer fra Sverige og Danmark» før den fremmet et endringsforslag (Andresen og Elvbakken 2018:74).

Det er krevende å få en reell oversikt over antall aborter utført i mellomkrigstiden, fordi det kun var de legale abortene som ble innrapportert til helsemyndighetene. Oversikten over de illegale abortene er mangelfull, men som Ida Blom og Kari Tove Elvbakken påpeker, ble det i forarbeidene til lov om svangerskapsavbrudd i 1959 offentliggjort beregninger av antall aborter i Norge fra 1920 til 1954 (2001:31). Funnene viser at «det beregnede antallet aborter var i sterk og jevn vekst fra 1920 til 1954», og at «omfanget av de legale abortene økte svært lite fra 1933 til 1949, mens de kriminelle abortene steg desto sterkere» (ibid.:31). Videre skriver de at det i 1920 er forholdsvis få doku-

menterte aborter (715), og at flertallet av disse er kriminelle aborter, samt at det totale antallet aborter hadde tidoblet seg i 1954, hvorav to tredjedeler av disse var kriminelle (ibid.:31). I tillegg tøyde mange av legene i mellomkrigstiden grensene for tolkningen av de medisinske unntaksindikasjonene, og brøt i praksis lovgivningen (Gulli 1980:131). Den strafferettslige kontrollen over de kriminelle abortene var dessuten nokså ineffektiv: I praksis var det skjedd en liberalisering overfor den gravide kvinnen (som ønsket abort), og hovedsakelig var det kun de profesjonelle abortørene som ble straffeforfulgt (ibid.:132–133). I tillegg til dette hadde man dårlig oversikt over antall aborter, blant annet fordi legenes praksis skilte seg fra straffelovens bestemmelser.

Under andre verdenskrig endret de norske abortforholdene seg betraktelig. Okkupasjonsmakten stengte og ødela mødrehygienekontorene, og tilgang til prevensjon, fødselskontroll og kunnskap ble dermed kraftig redusert (Andresen og Elvbakken 2017:144). I løpet av krigen mistet også kvinner den relativt liberale adgangen til legeaborter. Før krigen hadde legeabortene vært forholdsvis vanlige, men vanskelige å få tilgang til uten penger og bekjentskaper – og krigen gjorde dette enda mer utfordrende. Både før og etter krigen var det også høy risiko for ydmykelse for kvinner, og særlig unge kvinner, som oppsøkte og gjennomførte abort (Blom og Elvbakken 2001:36). Legeabortene var forholdsvis trygge, og få ble syke eller døde etter inngrepene. Etter krigen tok det tid å få i gang virksomheten ved mødrehygienekontorene igjen, noe som reflekteres i det økte antallet aborter og i statistikk som viser at syv av ti aborter i denne perioden var illegale (ibid.:36). For å kunne ta legal abort, dersom man ikke åpenbart falt innunder kategorien «medisinsk unntakstilstand», var man avhengig av å komme i kontakt med en lege som ville hjelpe, enten mot betaling

eller av solidaritet. I *Av måneskinn* blir denne avhengigheten poengtert og problematisert både gjennom hovedpersonens egne erfaringer og gjennom skildringer av andre karakterers erfaringer med uønskede graviditeter. Hovedpersonens selvpåførte strikkepinneabort kan dermed leses i lys av og som en kommentar til den aborthistoriske konteksten i tiårene før krigen og frem til den første etterkrigstiden.

En rystende fortelling: resepsjonen på 1940-tallet

Av måneskinn fikk mye oppmerksomhet i norsk dagspresse høsten 1947 og våren 1948. Til sammen 24 kritikere anmeldte boken i dagspressen, og av disse 24 utgjør 23 anmeldelser vårt analysemateriale.¹⁶ Den tjuelfte anmeldelsen, skrevet av Kjell Krogvig i *Morgenposten*, har vi dessverre ikke klart å oppdrive.¹⁷ Romanen høstet gjennomgående positive anmeldelser, til tross for at mange av anmelderne kritiserer romanens struktur.¹⁸ De fleste av dem konkluderer likevel med at kjernefortellingens suksess trumfer de negative sidene ved romanens utforming.

Nesten alle anmelderne fremhever realisme, sannferdig skildring, engasjerende emosjonelle reaksjoner og enhetlig tekst som kjennetegn på «god litteratur».¹⁹ Dette er idealer som synes å ligge forut for anmeldernes lesning av verket. I møte med boken fører disse idealene til en nedvurdering av romanens rammefortelling – ettersom rammen ikke er «troverdig nok» eller «godt nok utført». Realismeidealet fører samtidig til en oppvurdering av verket som helhet, siden kjernefortellingen vekker kraftige emosjonelle reaksjoner hos leseren/anmelderen.²⁰ Disse reaksjonene fremstår for anmelderne som tegn på eller virkninger av et møte med noe *sant*. De kraf-

tige reaksjonene romanen skaper hos leseren, skildres dermed indirekte som noe positivt, fordi de i dette tilfellet er reaksjoner som følger et møte med realisme og samtidig med god litteratur. Fortellingens realisme knyttes hovedsakelig til det flere av anmelderne definerer som romanens «tendens»: dens skildringer av fattigdom, klasseforskjeller og kollektiv moralisering overfor ugifte mødre. Sistnevnte har sammenheng med fortellingens aborttematikk, som, sett i lys av abortstatistikk fra perioden, skildrer en reell situasjon for mange (arbeider)kvinner i etterkrigstidens Norge. I tillegg til omtalene av boken som realistisk eller som en tendensroman, beskriver også flere anmeldere den som en kjærlighetshistorie.²¹

Abortscenene i *Av måneskinn* er detaljerte, og skildringer av blod, kroppsvæsker og celleklumper forekommer. Det beste eksempelet på dette er scenen med strikkepinneaborten:

Jeg førte strikkepinnen inn i meg og visste ikke om det var rette stedet, for en strikkepinne kan ikke føle seg fram. [...] Jeg presset til med strikkepinnen, og kjente ikke annet enn at det var motstand. [...] Svettedråper rant nedover neseryggen, og jeg merket jeg satt med tungen ut av munnen. For nå brast noe, jeg kunne høre innvendig fra den bløte knastringen av muskelvev som brast. [...] stålpinnen gled mot noe og litt tungt, den kom langt opp, og så fortalte et borende lyn av smerte gjennom maven og ryggen og hjernen at den hadde truffet noe (Nedreaas 2017:202–203).

Nyere litteraturhistorier nevner ofte denne scenen, og beskriver den blant annet slik: «aborten er skildret med rystende realisme» (Beyer 1996:435), «en av de krasseste scenene skildrer en selvfrekalt abort» (Dahl og Eide 1991:88) og «'løsningen' blir en abort hun selv provoserer, skildret krassere enn noen gang

ellers i noen norsk roman» (Dahl 1989:123).²² Resepsjonen av nytgivelsen av romanen i 1967, av dramatiseringen i 1982 og av filmatiseringen i 1987 nevner også ofte strikkepinneaborten og betegner den som «rystende» og «realistisk».²³ På 1940-tallet brukes ofte beskrivelsen «rystende», men den er ikke alltid eksplisitt knyttet til abortscenen. Likevel er det nærliggende å anta at anmeldernes oppvurdering av romanen – det vil si av de realistiske sidene ved den – er knyttet til strikkepinneaborten, og da fremfor alt til det denne scenen *gjør*: den tematiserer *illegal og livstruende abort*.

Til tross for at nyere resepsjon, inkludert litteraturhistorier, nevner abortscenen, og at *Av måneskinn*-debatten i 2020 omtaler en abortdebatt på 1940-tallet, finner vi få tilfeller av omtale/diskusjon av abortscenene i resepsjonen i 1947 og 1948. Helt konkret er det til sammen 8 av 23 anmeldelser som nevner aborten eksplisitt, men av disse er det kun et fåtall som drøfter aborttematikken.²⁴ De fleste nevner aborttematikk kun i sine parafraser, som Barbra Ring, når hun kritiserer romanens rammefortelling for å være forstyrrende: «Men etter en tid er man så betatt av denne stakkars pikens fosterfordrivelser og ulykkelige mannfolkhistorier, at man synes disse små avbrytelsene bare forstyrrer» (Ring 1947:2), og Odd Eidem, som skriver at «[i] romanen fins f. eks. en skildring av den unge piken (før kirkegårdsscenen) da hun dreper et foster med en strikkepinne. Det er fortalt med en opprørende, pinefull saklighet som treffer leseren som fysisk vold» (1947:4). Eidem vurderer aborten i en *estetisk* sammenheng, det vil si hvordan abortscenene er skildret og hvorvidt de fungerer godt estetisk. Han drøfter ikke politiske aspekter som abortlov eller samfunnsforhold. Også anmeldelsene til Odd Skjerven (1947:[4]) og Paal Brekke (1948:46) kjennetegnes av at abortscenene blir nevnt i parafrasene og blir drøftet på bakgrunn av sin estetiske funksjon.²⁵

De anmelderne som ser nærmere på bokens aborttematikk og dens politiske implikasjoner, er Philip Houm i *Dagbladet* (1947:4), Inger Hagerup (1947:8) og Eva Rønnow i *Friheten* (1948:5), samt Andreas Hoell i *Vinduet* (1948:66–70). Felles for disse er at de drøfter ufødte barns rettigheter eller samfunnets moralisering overfor og fordømmelse av ugifte kvinner som får barn. På denne måten er de abortpolitiske; men ingen av dem nevner kvinners rett til å bestemme over egen kropp og eget liv.

Hos Houm finner vi en eksplisitt drøfting av de ufødte barnas rett til å bli født, samt hvordan samfunnet gjennom sine holdninger og normer er med på å skape et miljø der (arbeider-)kvinnen er nødt til å abortere for å overleve:

Men den innerste meningen med Torborg Nedreaas' bok, den knytter seg til barnet eller rettene barna – de barna som den ulykkelige kvinnen ikke tør føde. Hun har sett litt for mange og litt for tydelige eksempler på det «ukekte» barns skjebne i dette miljøet. Nei, hun vil ikke. Hun tar det bort. En gang. To ganger. Siste gang gjør hun det selv – med en strikkepinne. Det er nesten ikke til å lese. Men vi må igjennom det, kvinnen sier det selv til mannen hun sitter overfor: du skal høre det, du skal prøve å fatte hva dette vil si for en kvinne. Det er en forbrytelse. Men samfunnet, slik det fremdeles er, gjør forbrytelsen nødvendig (1947:4).

Hagerup tar også opp de ufødte barnas rettigheter, og diskuterer samtidig kvinnens muligheter i denne sammenheng. I tillegg impliserer hun at fortellingen er politisk aktuell med hensyn til gjeldende lovgivning og statistikk over abortinngrep.²⁶ Hagerup var venstreradikal og skrev for NKPs avis *Friheten*, og det er derfor nærliggende å anta at hun var oppdatert på arbeider-

kvinnebevegelsens krav om fødselskontroll og innføring av sosiale indikasjoner i §245. Hun påpeker at:

[Nedreaas] er tendensdikter av reneste vann, og her har hun villet fortelle et og annet om hvordan samfunnet tvinger en ung pike til å ta sitt eget liv, kunne en fristes til å si – det vil si sitt ufødte barn. Tre ganger har denne kvinnen foretatt ulovlige inngrep på sin egen kropp, fordi hun ikke hadde sjanser til å gi barnet sitt en menneskeverdig tilværelse. En kan kanskje synes at det blir litt vel meget – tredje gangen sier en at nei, nå får det da være grenser; men hvem kan nekte at slikt virkelig har foregått og foregår? (Hagerup 1947:8)

Den mest eksplisitt politiske kommentaren finner vi i Eva Rønnows «For dette vil vi sloss. Boka som må vekke alle kvinner». Rønnows tekst er strengt tatt ikke en bokanmeldelse, men mer en bokanbefaling eller -kronikk, hvor hun drøfter kvinners rett til å føde de barna de vil, uavhengig av om kvinnen er gift eller ikke. Hun kommenterer også at dette ikke er en bok som handler om retten til fri abort, men at den handler om retten til å føde barn. Det er dermed nærliggende å anta at også Rønnow implisitt viser til arbeiderkvinnebevegelsens krav om fødselskontroll og sosiale indikasjoner:

Alle som selv har eller skulle hatt barn, alle som kan huske noe av abortus provocatus-diskusjonen før krigen – de vil av Torborg Nedreaas' bok se spørsmålet i et blinkende nytt lys. Her er ikke tale om forsyndelser mot det 5. bud, ikke om krisen i befolkningsproblemet og fremfor alt ingen antydning om 'kvinnens rett til å bestemme over sin egen kropp' ved 'enkle' inngrep av kyndig lege. [...] Hun dømmer til døden det samfunn som ikke kan glede seg over nye liv og som ikke gir

kvinnene menneskeverd. [...] Vi er berøvet retten til å fullbyrde vår oppgave som kvinner, til å gi liv. Det gjelder å erobre den tilbake. (Rønnow 1948:5).

Sist, men ikke minst, skriver Andreas Hoell følgende om *Av måneskinn* i sin artikkel «Tendensromaner»:

Bokens tendens er klar. Den er riktig også. Det er kvinnens rett til å få barn utenfor ekteskap og uekte barns livslykke hun kjemper for. Men om forfatterinnen har rett i at det er det borgerlige sneversynte livssyn som bærer brotparten av skylden for den uendelighet av sorg som følger med nøds-ekteskaper fordi 'barnet må ha en far', og med styrtsjøen av fosterfordrivelser som vårt moderne samfunn kan framvise, så virker hennes argumentasjon allikevel ikke helt overbevisende på den borgerstand hun så dypt forakter. (Hoell 1948:66)

Hoell stiller seg kritisk til tanken om at det er «borgerskapet» og deres holdninger alene som har ansvaret for det høye antallet aborter. Han retter fokuset mot det han mener er Nedreaas' manglende nyanseringer av abortsituasjonen og effekten denne mangelen har på historien som helhet – estetisk sett. Hoell kommenterer kort at romanens «tendens» er å påpeke de ufødte barnas rett til å bli født uavhengig av om deres mor er gift med deres far eller ikke, men han reflekterer ikke over abortpolitiske spørsmål. Han nevner strikkepinneaborten og dens effekt på leseren, samt at dette er noe han/hun ikke lett vil glemme, men utover dette ser det ikke ut til at aborttemaet opptar Hoell nevneverdig.

I tillegg til bokanmeldelsene kan en abortpolitisk replikk fra denne perioden knyttes indirekte til *Av måneskinn*. I *Friheten* 14. august 1948 skriver «N.K.U.-jente» en tekst med tittelen

«Replik om abortspørsmålet».²⁷ Leserinnlegget er en kommentar til tidligere innlegg skrevet av redaksjonen i *Friheten*, og redegjør for N.K.U.s standpunkt i abortspørsmålet og hvorfor de ønsker en endring av §245: «Utgangspunktet er for oss alle: Hva skaper best vilkår for kvinnene og barna deres, og hva gjør dem mest skikket og aktive i kampen for et bedre liv?» (N.K.U.-jente 1948:5). Forfatteren av innlegget mener at den norske loven må endres slik at abort i det minste blir lovlig i tilfeller der den gravide er mindreårig, eller der graviditeten er resultatet av en voldtekt. Det som gjør dette leserinnlegget relevant i vår sammenheng, er at det er plassert like nedenfor et utdrag av *Av måneskinn*. Dette er sannsynligvis en redaksjonell beslutning, ettersom N.K.U.-jente ikke selv refererer til romanen. Utdraget er hentet fra scenen der kvinnen beskriver den første aborten hun får utført hos legen. Her skildres smertene og opplevelsen når «nytt liv blir skrappt ut» av livmoren (*Friheten* 1948:5). Tekstutdraget slutter med å spørre hvem som er skyld i den «udåden» som abort er. Det påfølgende svaret er: «Den misdederen er i dømmekraften som steiner kvinner som har det vanskelig [...]» (ibid.:5). Replikken og utdraget peker på mange måter i samme retning; begge uttrykker et ønske om å bedre kvinners vilkår. Kritikken peker imidlertid i ulike retninger og angriper forskjellige maktdiskurser: Mens replikken vektlegger at §245 bør endres slik at man kommer nærmere fri abort, og dermed kritiserer *den juridiske maktdiskursen*, retter *Av måneskinn*-utdraget kritikken mot *den sosiale maktdiskursen*. Samfunnet må gjennomgå en holdningsendring, slik at kvinner kan velge å få barn utenfor ekteskap uten sosial stigmatisering. Derfor synes det som om utdraget fra *Av måneskinn* i denne konteksten ikke (først og fremst) argumenterer for kvinners rett til selvbestemt abort, men for en samfunnsmessig normendring og for å ansvarliggjøre lokalsamfunn overfor ugifte mødre.

Oppsummert kan vi altså se at resepsjonen på 1940-tallet i liten grad tar opp aborttematikken i romanen, og at halvparten av de som nevner abortscenen(e), kun beskriver dem i parafrafer av romanens handling. 4 av 23 anmeldere drøfter derimot romanens aborttematikk eksplisitt, gjennom sin diskusjon av samfunnets stigmatisering av ugifte mødre. Blant disse fire er det Rønnow spesielt, men også Hagerup og Brekke, som appellerer til nødvendigheten av en normendring overfor ugifte mødre. Ingen av anmelderne drøfter kvinners rett til å bestemme over egen kropp eller arbeiderkvinnebevegelsens krav om økt fødselskontroll; Rønnow er den eneste som inviterer til en slik debatt idet hun poengterer at i *Av måneskinn* er det ikke tale om «kvinnens rett til å bestemme over sin egen kropp» (1948:5). På bakgrunn av at *Friheten* har plassert et utdrag av *Av måneskinn* like ved en pro-abortpolitisk kommentar, er det imidlertid også mulig å argumentere for at *Friheten* benytter romanen som argumentasjon for selvbestemt abort. Men også her vil dette i så fall kun være implisert.

Politisk engasjement: resepsjonen på 1960- og 1970-tallet

Flere sentrale aborthistoriske hendelser fant sted i 1960- og 1970-årene. Siden 1946 hadde Arbeiderpartiets kvinneorganisasjoner og AUF kjempet for et nytt abortlovforslag, men det var først i 1956 at Straffelovrådet fremmet et nytt forslag som «fulgte linjene fra forslaget fra 1934 (med forslag om å inkludere sosiale indikasjoner» (Blom og Elvbakken 2001:37).²⁸ Lovforslaget ble også da møtt med negative reaksjoner, særlig fra kirkemiljøene, noe som resulterte i et eget lovforslag fra KrF, hvor §245 ble opprettholdt og inkluderte «skjerpet

straff ved gjentakelse» (ibid.:37). Dette førte til diskusjon og splittelse om de sosiale indikasjonene som abortgrunnlag, med det resultat at Justisdepartementet i 1959 foreslo at «det skulle tas hensyn til sosiale forhold når svangerskapets innflytelse på kvinnens liv og helse skulle vurderes» (ibid.:37). I november 1960 ble loven om svangerskapsavbrudd vedtatt, og i praksis ble det da tillat med abortinngrep på medisinske, arvemessige og humanitære indikasjoner etter søknad fra lege (ibid.:33). Til tross for at denne abortloven var forholdsvis konservativ, ble den møtt med kraftig motstand fra representanter fra KrF, Høyre, Senterpartiet og Venstre, og resultatet ble at loven først trådte i kraft i 1964 (ibid.:37). I løpet av 1960-tallet økte antallet legale og illegale abortinngrep, og med dem kritikken av abortloven og abortnemndene. Ifølge Blom og Elvbakken opplevde mange uverdig og ulik behandling i møte med abortnemndene, hvor «velstående kvinner hadde lettere tilgang til legal abort enn vanskeligstilte» (ibid.:38). I 1969 var et flertall for en liberalisering av abortloven på Arbeiderpartiets landsmøte, muligens som følge av forskjellsbehandlingen, men det var først under valgkampen i 1973 at abortsaken ble satt på agendaen (ibid.:39). På 1970-tallet flyttet arbeiderkvinnebevegelsen fokuset fra fødselskontroll og sosiale indikasjoner til å kreve selvbestemt abort og råderett over eget liv. Dette foregikk parallelt med at synet på abort blant folk flest ble mer liberalt enn tidligere. Ni av ti søknader om abortinngrep ble innvilget, men kvinner ble fortsatt behandlet ulikt av abortnemndene; andelen innvilgelser for gifte kvinner og noe eldre kvinner var høyere enn for unge og ugifte (ibid.:39). I 1975 ble det vedtatt en ny abortlov som innebar en avkriminalisering av abort. Den ga også kvinner rett til å søke om abort selv, den åpnet for sosiale indikasjoner, og det ble mulig å anke abortnemndens avgjørelse. Reservasjonsrett for helsepersonell kom også inn i

loven på dette tidspunktet (ibid.:40–41). Med stortingsflertall ble det fremmet et endringsforslag i 1977, som resulterte i at en ny abortlov basert på selvbestemmelsesprinsippet ble vedtatt i 1978. Den trådte i kraft året etter (Gulli 1980:129).

I lys av abortinnngrepsstatistikken på 1960- og 1970-tallet fremstår *Av måneskinn* – med historien om en ung, ugift og fattig jente fra arbeiderklassen som aborterer – som like aktuell da som tretti år tidligere. Gjennom hovedpersonens erfaringer blir det satt ord på reelle situasjoner for mange unge kvinner i Norge på det gjeldende tidspunktet. Likevel er det frem til 1964 ingen treff på *Av måneskinn* i forbindelse med abort i avis- og tidsskriftdatabasen til Nasjonalbiblioteket. Men 18. mars 1964 skriver cand. theol. Nils-Aksel Mjøs innlegget «Kristen etikk og abortus provocatus» i *Dag og Tid*. Konteksten er endringene i abortloven måneden tidligere, og Mjøs drøfter spørsmålene «[k]va meiner *kristen etikk* om saka?» og «[g]jer samfunnet nok til å hjelpa dei einskilde til å etterleva kristen målsetjing i denne saka?» (1964:8). Han bruker *Av måneskinn* for å argumentere for at abortdebatten burde handle om å skape en holdningsendring overfor ugifte mødre, i tillegg til eventuelle økonomiske støtteordninger, slik at kvinner kan velge å beholde de ufødte barna:

I boka '*Av måneskinn gror det ingenting*' skildrar Torborg Nedreaas abortproblemet om kvinna som kjem i slike vanskar. Ho fortel om gamle dagar, då ei fattig arbeidarkone ikkje såg annan utveg enn å gå til ei 'klok kone' iblant. Men Torborg Nedreaas fortel også frå vår tid om menn som kaldt sender ei ugift kvinne frå seg til lækjar for å få avbrote eit uynskt svangerskap. – Sosialist som Torborg Nedreaas er, klandrar ho *samfunnet* for at det er slik at ei kvinne kan kjenna seg nøydd til å kvitta seg med eit foster. Når ein les den nye lov

om svangerskapsavbrot, må ein tenkja som Torborg Nedreaas: Kvifor hjelper ikkje samfunnet kvinna til å få dei born ho går med? Kvifor har me framleis ein så *umenneskeleg* måte å 'hjelpa' på? (ibid.:8, utheving i original).

Mjøs konkluderer med at «eit foster er eit menneske heile svangerskapet igjennom», og at man dermed bryter det femte budet, og «kjærleiksbodet», ved abort. Kristen etikk kan derfor ikke «tillata at det vert utført [abort] på 'sosiale indikasjonar' og på tøylege 'sosial-medisinske' indikasjonar som har fått hevd med den nye abortlova» (ibid.:8).

Senere på 1960-tallet blir *Av måneskinn* gjenutgitt for første gang siden 1947, i Bokklubbens Fonteneserie, og i den anledning ble boken igjen anmeldt. Flere av anmelderne nevner aborttematikken og leser romanen som et argument *for de ufødte barnas rett til å bli født*. Blant annet skriver Eiffel i *Tønsberg Blad* at

Torborg Nedreaas gjennomfører en hård og bitter tone i sine filosoferinger over et negativt samfunn, og bruker romanens hovedperson til å tenne en brannfakkeltilegnet alle ufødte barn. [...] og vi må gi forfatterinnen ubetinget medhold i mange av sine konklusjoner (1967:21).

Eiffel er med andre ord enig med Nedreaas, og mener romanen er aktuell i abortdebatten, men kommenterer ikke abortpolitiske spørsmål utover dette. Tre dager senere skriver Sonja Hagemann en anmeldelse i *Dagbladet*, hvor hun påpeker at bokens tematikk er knyttet til fattigdom, og at den setter spørsmålstegn ved hvorfor ugifte jenter tvinges til å «begå attentater mot ufødte liv og mot sin egen helse» (1967:4). Hagemann mener imidlertid at fattigdom ikke lenger er et like stort problem i 1967, og derfor er ikke romanen like relevant

tjue år etter utgivelsen. Romanens relevans ligger i «menneskeskildringen», som ifølge henne «også i dag er skjærende i sin fortvilelse» (ibid.:4). Også den anonyme anmeldelsen «I idealsamfunnet skal alle barn være velkommen», publisert i flere aviser høsten 1967, er på linje med Hagemanns.²⁹ Den anonyme innleggsforfatteren skildrer romanens tematisering av jantelov og klasseskiller, og mener riktignok i motsetning til Hagemann at dette fremdeles er aktuelle temaer tjue år senere, men lesningen argumenterer gjennom parafraser for normendringer og et kollektivt ansvar for alle barn som blir abortert:

Den misdederen, hevder forfatterinnen, er usynlig, for det er drømmesyken [sic] som steiner kvinner som har det vanskelig. Derfor har vi alle ansvaret for hvert av de barn som drepes i mors liv. Og idealsamfunnet, ja, det finnes ikke før vi med glede tar i mot hver minste lille menneskeunge som finner på å ville inn i denne verden (*Nordlands Framtid* 1967:10).

Siste aktuelle anmeldelse på 1960-tallet er skrevet av Ingrid Aga Andersgaard i *Oppland Arbeiderblad* 2. november 1967. Her påpeker hun romanens relevans ved å kalle den «brenn-aktuell i dagens abortlovdebatt», men drøfter ikke på hvilken måte den er aktuell – om det er som et argument for retten til selvbestemt abort, eller som et argument for de ufødte barnas rett til å bli født (Andersgaard 1967:8). Andersgaard er imidlertid opptatt av romanens «forsvar for 'synderne'[,] for taperne, for de underkuede som ikke lar seg støpe i den form miljøet gir som eneste alternativ», og av at også hennes egen samtid kan ta lærdom av denne fortellingen (ibid.:8).

Når vi beveger oss inn i 1970-årene, får *Av måneskinn* en fornyet politisk aktualitet gjennom kampen for selvbestemt abort. Romanen nevnes først i *Klassekampens* boktipsspalte,

som tar for seg bøker som tematiserer kvinnekamp. Her skildres boken som «en bok om abort, om kvinneundertrykkelse, om undertrykkelse av dårligstilte samfunnsgrupper, om gryende politisk forståelse» (*Klassekampen* 1973:9). På samme oppslag står for øvrig to kommentarer som argumenterer for kvinners rett til selvbestemt abort. Ett år senere kunngjør *Dagbladet* at det skal være en abortaksjon initiert av Norsk Kvinnesaksforening, Nyfeministene og Kvinnefronten på Universitetsplassen i Oslo 3. september 1974 (*Dagbladet* 1974a:4). Konteksten for aksjonen er at en ny abortlov skal opp til vedtak på Stortinget. På programmet står blant annet opplesning fra *Av måneskinn*, lest av Torborg Nedreaas selv, og innlegg av Gro Harlem Brundtland og AP-politiker og rektor Tove Pihl.³⁰ En lignende notis står i *Arbeiderbladet* (jf. *Arbeiderbladet* 1974:6). Noen dager senere skriver *Dagbladet* igjen om aksjonen, og melder da at det var cirka 1000 personer til stede på arrangementet. Opplesningen fra *Av måneskinn* skildres som et høydepunkt:

Etter lege Astor Reigstads appell om illegal abort, virket den realistiske, detaljerte skildringen av en ung kvinnes fortvilte inngrep på seg selv, nesten uhyggelig sterkt. Dette virkelighetsbilde, sett og gjengitt av en dikter, trådte særlig effektivt fram på bakgrunn av den saklige, lite agitatoriske tone innleggene ble holdt i. (*Dagbladet* 1974b:22)

I 1975 dukker *Av måneskinn* opp igjen, i Sønnov Borses kronikk «Kvinner i norsk litteratur». Dette er hennes andre kronikk om «kvinneproblemer» i norsk litteraturhistorie fra Camilla Collett til Torborg Nedreaas. Hun trekker frem flere sentrale kvinnelige karakterer i norsk litteraturhistorie: Amalie Skrams Constance Ring, Sigrid Undsets Jenny, Arne Garborgs Veslemøy, Olav Duuns Ragnhild og Cora Sandels

Katinka. Avslutningsvis drøfter Borse litteraturens politiske slagkraft, og nevner i denne sammenheng Nedreaas' *Av måneskinn*. Beskrivelser av romanen og sitat fra den blir brukt til å kritisere samfunnets rolle i abortspørsmålet: Borse synes å mene at det er «dømmesyken» som i stor grad har skylden for at kvinner velger abort (Borse 1975:5). Lignende poenger har Ragnar W. Nord, som i anledning Nedreaas' 70-årsdag i 1976 skriver en kronikk om hennes forfatterskap (jf. 1976:3, 11). Han mener *Av måneskinn* er «kanhende den største i hele hennes forfatterskap», fordi Nedreaas skildrer «med intensitet» og «er hensynsløst ærlig, samtidig som hun forstår og varmer» (ibid.:3). Nord omtaler også strikkepinneaborten som «virkelighetsnær» og «skremmende», i likhet med resepsjonen i 1947–1948. Avslutningsvis oppfordrer han til å gjøre *Av måneskinn* til «obligatorisk lesning i gymnaset» (ibid.:3).

Mot slutten av tiåret skriver Jennie Maria Lorentzen den mest abortpolitiske teksten siden Mjøs' innlegg om kristen etikk. I leserinnlegget «Tanker ved en fødsel», som står i *Østlands-Posten* 19. november 1979, tar Lorentzen opp flere av de samme sakene som Mjøs, men konkluderer ganske annerledes. Hun drøfter holdninger til abort, kristne idealer og deres farlige konsekvenser, ideen om abort som prevensjonsmiddel og janteloven. *Av måneskinn* brukes i denne sammenheng som et eksempel for å påpeke at abort *ikke* er et prevensjonsmiddel, og for å påpeke at abort i stor grad er et resultat av «skammen og presset fra andre» (Lorentzen 1979:9). Innlegget er en kritikk av «kirke, presteskap, paver, frimenigheter, predikanter, emissærer, 'fromme', borgerskapet og redde småfolk for den makt de har øvet og stadig øver, slik at millioner av kvinner synes skammen og følelsen av synd blir så stor at de forbryter seg mot seg selv». Samtidig er det en oppfordring til å ikke «fikle med loven om selvbestemt abort» ved neste anledning – høsten

1981 (ibid.:9).

Oppsummert kan vi se at *Av måneskinn* også på 1960- og 1970-tallet blir lest som en kritikk av samfunnets fordømmelse av ugifte mødre.³¹ Romanen blir i tillegg lest som et argument for de ufødte barnas rett til å bli født, og skildres som en bok som nyanserer kvinners avgjørelse om å ta abort, og som illustrerer hvor kompleks og farlig situasjonen kan være for kvinnen, enten aborten er illegal eller lovlig. Boken blir i liten grad lest som et argument for selvbestemt abort. I lys av Blom og Elvbakkens forskning, som viser at mange kvinner i etterkrigstiden opplevde diskriminering av abortnemndene og en favorisering av eldre, gifte og bedrestilte kvinner, fremstår romanens skildring av en ung, ugift arbeiderklassekvinne realistisk og til en viss grad som en refleksjon av situasjonen for unge kvinner i Norge også i 1970-årene (2001:38–39). Slik sett er det desto mer overraskende at boken ikke nevnes eller benyttes oftere i den offentlige debatten i 1960- og 1970-årene.

Dette er for øvrig interessant i lys av ettertidens syn på bokens betydning for den norske abortkampen. Som tidligere nevnt, hevder blant andre Iversen i Nedreaas-debatten i 2020 at «kvinnene svarte [...] på den sterke *appellen* som ligger i kvinnens fortelling, med å bruke den i kampen for fri abort» (Iversen 2020a:22, utheving i original). Buvik omtaler romanen som en av de vesentligste i norsk etterkrigslitteratur, «ikke minst fordi den bidro til debatten om abort og prevensjon og kvinners rett til å bestemme over egen kropp» (2020b:24). Derfor er det bemerkelsesverdig, og viktig, å merke seg at dette er påstander som vanskelig lar seg forene med de skriftlige kildene. For kun i ett enkelt tilfelle kan vi fastslå at *Av måneskinn* utvetydig benyttes i argumentasjonen for lovfestet selvbestemt abort, nemlig på aksjonen for selvbestemt abort i 1974, der Nedreaas selv leser et kapittel fra romanen (jf. *Dagbladet* 1974a:4; *Dagbla-*

det 1974b:22). Dermed fremstår ideen om *Av måneskinn* som sentral i kampen for selvbestemt abort, slik den artikulterer seg i de seneste årenes resepsjon, som en romantisering.

Nye medier: resepsjonen på 1980- og 1990-tallet

Den nye abortloven året før markerer 1980-tallet som det første tiåret med selvbestemt abort. Abortdebatten er langt fra over, men i dette tiåret dukker *Av måneskinn* først og fremst opp i estetiske diskusjoner. Med dramatiseringen og filmatiseringen av romanen i henholdsvis 1982 og 1987 er dette kanskje ikke så overraskende. En markant endring fra tidligere tiår er at *Av måneskinn* nå i nesten alle tilfeller blir beskrevet som en roman om abort og som en roman som ble brukt i kampen for selvbestemt abort. Resepsjonshistorien om *Av måneskinn* får med andre ord et nytt narrativ i 1980-årene – som fremdeles er gjeldende i 2020.

Ragnhild Hilts teatermonolog *Av måneskinn gror det ingenting* hadde premiere på Scene 2 på Det Norske Teatret 7. januar 1982.³² Oppsetningen mottok gjennomgående svært positive anmeldelser i dagspressen. Flere anmeldelser fremhever at fortellingen føles «ekte og rystende», i likhet med anmelderne 35 år tidligere (Aalen 1982:19).³³ Magnild Aalen oppsummerer Nedreaas' hensikt med romanen, og skriver i tråd med resepsjonen på 40-tallet:

Men vi forstår av dette at Torborg Nedreaas egentlig er motstander av abort, samtidig som hun er glad for at det er blitt lovlig å foreta innunder [sic] for kvinnen betryggende forhold. Det er fordømmelsen av den ugifte mor og de økonomiske

vansker som truer den ufødtes framtid, hun vil ha bort. (Aalen 1982:19)

Flere av anmelderne poengterer også at romanen, og fremfor alt abortscenene, «ofte [ble] sitert under kampen om abort-loven» (jf. bl.a. *Bergens Tidende* 1982a:5). Som vi tidligere har påpekt, var det ikke mange treff på *Av måneskinn* i forbindelse med abortkampen i dagspressen og tidsskriftene på 1960- og 1970-tallet. Denne påstanden savner derfor, som nevnt, belegg i de skriftlige kildene. Slik vi ser det, kan det kanskje skyldes at *Av måneskinn* primært ble benyttet i muntlige sammenhenger i abortkampen, som f.eks. i aksjoner, og i langt mindre grad i den delen av debatten som foregikk i skriftlige medier. Alternativt kan det bety at det her, i resepsjonen på begynnelsen av 1980-tallet, knappe fire år etter loven om selvbestemt abort, ble skapt en myte om at *Av måneskinn* spilte en betydningsfull rolle under abortkampen.³⁴

Når det er sagt, dukker det opp to abortpolitiske leserinnlegg mellom resepsjonen av skuespillet i 1982 og filmatiseringen i 1987. Disse er også de eneste treffene på *Av måneskinn* i en abortpolitisk kontekst i denne perioden. Først ut er Elja, som skriver en satirisk kommentar i *Adresseavisa* om presten og abortmotstanderen Børre Knudsen, som på 1980-tallet uttaler seg i media, og som i 1987 organiserer en demonstrasjon utenfor Haukeland sykehus' kvinneklinikk (1984:30; jf. Johansen 1987:24). Elja anbefaler *Av måneskinn* til «Børre prest» og hans likesinnede:

Ikke bare fordi det er en bok av en fin dikter, men like meget fordi vi ikke har lest noen bok som kaster mer nakent og sannferdig lys over den tiden da aborter ikke var tillatt, ihvertfall ikke for dem som ikke var rike. (Elja 1984:30)

Et lignende leserinnlegg finner vi i *Nordlands Framtid* et par år senere, da Arna Eliassen fra Bodø skriver en kommentar under den talende tittelen «Moralister, flytt til Vestlandet!». Her henvender hun seg til Arnfinn Wiksaas, som har vært ansvarlig for en folkeaksjon mot abort («Ja til livet») på Universitetsplassen i Oslo i mai 1986. Hun mener han «snarest [bør] lese Torborg Nedreaas' bok 'Av måneskinn gror det ingen ting'», og foreslår at han flytter fra Bodø, «så fikk resten av Norges befolkning leve i fred, mens gudstro, dobbeltmoral og folkeaksjoner fikk grobunn på Vestlandet» (Eliassen 1986:11). I en kronikk i *Klassekampen* i juli 1987 blir *Av måneskinn* brukt på lignende vis. Kronikken er trykket i forbindelse med «Børre prests» og andre abortmotstanderes demonstrasjon utenfor Haukeland sykehus. Her påpeker Margaret Johansen at *Av måneskinn* er like aktuell som da den ble utgitt. Hun drøfter hvorfor kvinner tar abort og argumenterer for nødvendigheten av abortloven: «Nedreaas er død, men romanen om kvinnen som så seg nødsaget til abort er like aktuell» (Johansen 1987:24).

I 1987 ble NRK Fjernsynsteaterets filmatisering av *Av måneskinn* vist på TV. Serien, som består av tre episoder, ble vist over en treukersperiode i oktober. Den er per 2022 tilgjengelig på NRK nett-tv. Regissert av Arild Brinchmann, med Anne Krigsvoll i hovedrollen, fikk serien stor oppmerksomhet i dagspressen da den kom.³⁵ I likhet med resepsjonen i de forutgående tiårene ble også serien skildret som «realistisk» og «rystende». Den mottok positiv kritikk og fikk, i motsetning til tidligere, positiv respons på forholdet mellom rammefortelling og kjernefortelling. De fleste anmeldelsene fremhever abortscenene, og de skiller seg fra resepsjonen i de forutgående tiårene ved at fokuset på dem er langt større enn tidligere. Dette kan ha sammenheng med den konkrete visuelle fremstillingen filmmediet tilbyr. Carsten Middelthun

skildrer for eksempel abortscenen slik: «Vi får det kastende mot oss, et direkte møte med en lemlestet kvinnekropp, slik den ser ut etter en livsfarlig og nødtvungen og selvgjort strikkepinneabort» (1987a:10); og Eiliv Eide slik: «Det er en rystende, nådeløst realistisk fremstilling av samfunnets og en manns mis-handling av en ung kvinne, med skildringen av en abort som et grusomt høydepunkt.» (1987a:60). Den eneste anmelderen som skiller seg fra de øvrige på dette punktet, er Jo Ørjasæter, som i sin omtale av den siste episoden av serien opplever strikkepinneaborten som urealistisk: «Med den ubønnhørlig langsomme naturalismen i billedføringen ble det rett og slett for mye av dramatisk mørkt underlivsblod etter hvert [...]» (1987:18). Likevel er det nærmest ingen av anmelderne i analysematerialet som drøfter filmatiseringens potensielle abortpolitiske aspekter, utover at de skildrer abortscenene som «rystende» eller «blodige». Middelthon skiller seg i så måte ut fra resten av anmelderne ved å spørre: «I vår voldstid og videotid, har slike redselsfulle abortscener noen misjon?» (1987a:10). Svaret hans er at han tror det, og etter seriens siste episode fremstår han enda mer overbevist om abortscenenes relevans. Om strikkepinneaborten mener han at det er «en scene som er like nødvendig i dag som den var det da boka ble skrevet. Over hele den vestlige verden samler reaksjonære krefter seg til kamp mot vedtatte lover for selvbestemt abort» (Middelthon 1987b:34). Middelthon trekker dermed en linje fra *Av måneskinn* og til selvbestemt abort. De fleste øvrige anmelderne trekker derimot linjen til de ugifte mødrenes rett til å få barn, som så mange før dem. Det ser vi for eksempel hos Eide, som påpeker at tendensen i fortellingen er «opprøret mot mannfolkegoismen, mot ekteskapet som en hellig institusjon, mot organisert religion, og først og fremst mot et samfunn som er slik at fattige barn ikke er velkomne, slik at abort blir løsningen for fortvilte kvinner» (1987b:67). Lignende

resonnementer finner vi hos Liv Herstad Røed, som påpeker at det var like viktig for Nedreaas i *Av måneskinn* å få «fram rammen, arbeidermiljøet, kvinnenes manglende muligheter og den håpløshet unge jenter ramlet ut i hvis de skulle ha barn uten å være gift», som det var å fremstille abortmotivet (1987:45).

Sammenlignet med 1980-tallet er det langt færre treff på *Av måneskinn* i dagspressen i 1990-årene – og enda færre i tilknytning til aborttematikken. I 1996 øker treffene, ettersom Den Nationale Scene setter opp Hiltis dramatisering av romanen, nå med Gørild Mausest i hovedrollen.³⁶ Stykket ble spilt som en del av festspillene, og hadde så stor suksess at DNS valgte å gjenoppføre det vintersesongen samme år. Parallelt med dette valgte også Det Norske Teatret å oppføre stykket høsten 1996, også denne gangen med Ragnhild Hilt i hovedrollen.

Flere av anmelderne beskriver stykket som «rystende» og «realistisk», i likhet med tidligere resepsjon. Dette gjelder for eksempel Jo Bech Karlsen i *Bergens Tidende*, som mener «[h]istorien er blodig realistisk» (1996:27), Yngve Kvistad i *VG*, som påpeker at *Av måneskinn* «er noe av det mest rystende jeg har opplevd på en teaterscene» (1996:41), og Hans Rossiné i *Dagbladet*, som skriver:

Det er selvsagt en grov forenkling å redusere den rystende livshistorien til den navnløse kvinnen, der den fortelles med usminket realisme og uten sentimentalitet gjennom håp, begjær og kjærlighet, gjennom ydmykelser, svik og et ytterst nådeløst selvutført aborttingrep, til et innlegg i abortdebatten (1996:4).

Rossiné skiller seg fra de øvrige kritikerne ved at han hevder at å omtale *Av måneskinn* som et innlegg i abortdebatten er *reduserende*. Vanligvis blir denne beskrivelsen brukt av anmeldere og akademikere for å påpeke hvor relevant eller «god»

romanen er, hvilket impliserer det motsatte av en reduksjon. Derimot skriver Rossiné seg inn i tradisjonen for å anbefale abortmotstandere å lese den:

Noen bør tvangssende antiabortprestene Ludvig Nessa og Børre Knudsen til Den Nationale Scene for å se Gørild Mauseths sterke og rene framførelse [...] for at de kanskje skal kunne forstå umenneskeligheten ved å redusere kvinneskjebner og livet selv til mediesirkus og spektakulært religiøst plakatteater. (ibid.:4)

De fleste anmelderne nevner for øvrig også abortscenene, og skildrer dem gjerne mer detaljert enn resepsjonen i forutgående tiår.³⁷ Dette er en betydelig endring fra den første resepsjonen i 1947–1948. Sannsynligvis reflekterer dette at en holdningsendring har funnet sted i denne perioden, og at abort ikke lenger er et tabu i den norske offentligheten. Dette har på sin side sammenheng med at abort er blitt formelt legalisert, og at en slik legalisering i seg selv representerer en avtabuisering. Likevel er det få *abortpolitiske kommentarer* også i denne fasen, mye i likhet med eldre resepsjon.

Selv om resepsjonen på 1990-tallet ikke er abortpolitisk vinklet, er det i dette tiåret at romanen for første gang blir brukt som identitetsmarkør av en norsk politiker. I et intervju med *Dagbladet* 23. november 1993 beskriver Kristin Halvorsen *Av måneskinn* som «boka som forandret livet mitt», og forteller at «Nedreaas skildrer illegal abort og kvinnesyn på en måte som gjør at alle lesere må bli for fri abort [...]» (*Dagbladet* 1993:22). Ved i alt åtte intervjuer (1993, 2003, 2006, 2008, 2010, 2010, 2011, 2013) svarer Halvorsen «*Av måneskinn gror det ingenting*» på spørsmål av typen «hva er din favorittbok?», og påpeker samtidig dens kobling til selvbestemt abort. Den

er også nevnt i biografien *Kristin Halvorsen – Gjennomslag* (2013), skrevet av Lilla Sølhusvik, som forteller at Halvorsen leste romanen i 1975 (2013:16). I nesten alle tilfeller hevder Halvorsen at romanen formidler et positivt syn på selvbestemt abort. Dette er interessant, ettersom en slik lesning skiller seg fra den dominerende tendensen til å lese boken som et forsvar for ugifte mødres rett til å få barn eller de ufødte barnas rett til å bli født. Men det er også interessant fordi Halvorsen på dette tidspunktet var en sentral person i norsk politikk og norsk offentlighet, og derfor hadde innflytelse og potensiell makt til å påvirke romanens resepsjonshistorie. På 2010-tallet dukker romanen opp i lignende intervjuer med andre SV-politikere, som leser den på samme måte.³⁸ *Av måneskinn* synes derfor å ha høy status i SV.

Resepsjonen av *Av måneskinn* fra 2000 til 2020

Den siste fasen av resepsjonshistorien vi har valgt å inkludere, er hovedsakelig begrunnet i *Av måneskinn*-debatten sensommeren og høsten 2020. Denne debatten oppsto imidlertid i kjølvannet av en økt akademisk interesse for Nedreaas' forfatterskap, inkludert *Av måneskinn*, på 2000-tallet. For sett bort fra de akademiske tekstene og SVs henvisninger til *Av måneskinn*, er det få treff på romanen i dagspressen og tidsskrifter mellom 2000 og 2020. Første treff av relevans er i 2013, hvor forfatter og senere leder av Nedreaas-selskapet Grethe Fatima Syéd skriver et abortpolitisk essay i *Klassekampen* 6. juni. Her drøfter hun hvorvidt det har gått for langt når unge og friske kvinner velger å ta abort selv om de kunne ha tatt vare på barnet, og at de tar abort som følge av et «konformitetspress»:

Den drivende kraften i '*Av måneskinn gror det ingenting*' er av hovedpersonen satt ord på som lengselen etter å *kjenne varmen fra et medmenneske ved ens side*. I romansamfunnet er dette umuliggjort av dobbeltmoral. Men har vi kommet så mye lenger? Idag er valg og frihet, selvrealisering og kontroll, blitt de hellige kuer sedelighet og renhet var da. Og følgen er – som før – at kvinner ikke kan få barn de ønsker (2013:14–15, utheving i original).

Av måneskinn brukes i denne sammenheng for å kontekstualisere essayets tematikk og som sparringspartner. I likhet med eldre resepsjon beskriver Syéd romanen som en kjærlighetsroman, og påpeker at det er en roman som argumenterer for de ugifte mødrenes rett til å få barn (ibid.:14–15).

I 2014 gjør Ragnhild Hilt en avskjedsopptreden med *Av måneskinn* på Det Norske Teatret, og det kommer dermed et lite oppsving i resepsjonen. Samtlige av kritikerne som kommenterer skuespillet, nevner abortscenene, og både Therese Bjørneboe i *Aftenposten* og Anette Therese Pettersen i *Klassekampen* beskriver romanen som en tekst som argumenterer for selvbestemt abort: «Selv om Torborg Nedreaas' roman forsvaret kvinnens rett til selvbestemt abort, handler den nevnte abortscenen om en kvinne som samtidig mister seg selv» (Bjørneboe 2014:14; jf. Pettersen 2014:53). Her ser vi altså en endring fra eldre resepsjon (særlig fra 1940-, 1960-, 1980- og 1990-tallet), og en korrelasjon med Halvorsens lesning av romanen. På kvinnetiden samme år står to abortpolitiske innlegg på trykk i *Aftenposten* og *Klassekampen*, førstnevnte skrevet av litteraturkritiker Ingunn Økland og sistnevnte av forfatter Karin Moe. Begge engasjerer seg i forbindelse med forslaget om å gi fastleger rett til å reservere seg mot å henvise kvinner til abort, som vakte stor offentlig debatt og mobilisering på

kvinnedagen dette året. Økland nevner *Av måneskinn* i sitt innlegg, og hevder at «Nedreaas [...] åpenbart [går] inn for fri abort [...]» (2014:2–3), mens Moe skildrer romanen som en bok som trekker frem de ufødte barnas rettigheter: «Samfunnet kunne, slik Torborg Nedreaas plederte så sterkt for i *Av måneskinn gror det ingenting*», komme det framtidige mennesket, barnet i mors liv, i møte [...]» (2014:3).

Vi ser altså en økning i akademiske tekster om *Av måneskinn* i denne perioden. Åsfrid Svensen, professor emerita i nordisk litteratur ved UiO, har skrevet en artikkel i boken *Lesing og eksistens. Festskrift til Otto Hageberg på 70-årsdagen* (2006, red. Per Thomas Andersen), hvor hun sammenligner *Av måneskinn* med Cora Sandels *Kranes konditori* (1945), og hvor hun definerer kjærlighet som et viktig tema i romanen. Dette er interessant ettersom det er få som beskriver romanen på denne måten etter den første resepsjonen i 1947–1948. *Av måneskinn* analyseres også i et par tidsskrift i 2006–2007 samt i Svensens bok *De ti sannheter: Mangfold og motsetninger i Torborg Nedreaas' litterære verden* (2007).³⁹ Svensen trekker blant annet en linje fra *Av måneskinn* tilbake til to tidligere Nedreaas-tekster med abortmotiv, nemlig novellene «Tonen i tjernet» og «Den sterkeste» fra *Før det ringer tredje gang* (1945), og hun leser *Av måneskinn* som et forsvar for ufødte barns livsvilkår: «Alt her [*Før det ringer tredje gang*] møter vi en holdning som kommer klart og poengtert fram i romanen: Alle barn skulle bæres fram og være velkomne. Hindringene for det ligger i samfunnsbestemte normer og livsvilkår» (2007:186). I 2013 og 2014 publiserer Unni Langås, professor i nordisk litteratur ved UiA, to vitenskapelige artikler om romanen, der den siste, «Beholde barnet? Faser i abortens litterære og juridiske historie», er særlig interessant i vår sammenheng. Langås analyserer flere romaner med abortmotiv, deriblant *Av måneskinn*, der

hver roman på sin måte reflekterer den historiske og juridiske konteksten. Langås skriver at aborten i romanen blir «omfattet av en ideologisk fortolkning der den skal forstås og forklares som et nødvendig resultat av en hyklersk kirke og et demoraliserende klassesamfunn» (2014:143). I 2016 kom den hittil nyeste vitenskapelige artikkelen om *Av måneskinn*, skrevet av Christine Hamm, professor i nordisk litteratur ved UiB: «Arbeiderkvinnens destruktive seksualitet? Moralsk perfektionisme i Torborg Nedreaas' *Av måneskinn* gror det ingenting». Den nyeste populærvitenskapelige lesningen som foreligger, er å finne i Syéds *En sommer med Nedreaas* (2019).⁴⁰

Av måneskinn gror det ingen ting som et abortpolitisk manifest?

På mange måter gjenspeiler de delte meningene i 2020-debat-ten de sprikende lesningene av *Av måneskinn* i et resepsjons-historisk perspektiv på over 70 år. Tvetydigheten i tittelen på dette kapittelet er for øvrig ment å gjenspeile denne ambi-valensen. Tilsynelatende enes de fleste lesningene om én vurdering: *Av måneskinn* er «god» litteratur. Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt resepsjonen har oppfattet norm-systemet i romanen som et uttrykk for retten til selvbestemt abort eller som et forsvar for det ufødte barnets rett (eller even-tuelt kvinnens rett til å få barn utenfor ekteskap), er det slik at *Av måneskinn* oftest blir lest som en roman for ugifte mødres rett til å få barn, dernest som en roman om de ufødte barnas rett og et argument for selvbestemt abort. Dette kan tolkes som en årsak til at romanen i praksis *ikke* inntok noen sentral plass under abortkampen fra slutten av 1960-årene – i mot-setning til det traderte narrative. Kjernespørsmålet i abort-

debatten har på mange måter vært hva som skal veie tyngst: kvinnens rett til å bestemme over egen kropp *eller* det ufødte barnets rettigheter.

I motsetning til den allmenne oppfatningen førte ikke utgivelsen av *Av måneskinn* i 1947 til stor debatt. Kritikken reflekterte heller ikke en særlig oppmerksomhet rundt abortskildringene. Det dominerende narrativet om *Av måneskinn* som en bok som skapte debatt og allmenn oppstandelse i offentligheten og/eller i kritikerstanden mot slutten av 1940-årene, slik blant annet debatten i 2020 gir uttrykk for, ser vi tendenser til allerede tidlig på 1980-tallet. Dette befester seg gradvis og blir forsterket gjennom gjentakelser frem til 2020. Parallelt ser vi en lignende utvikling og etablering av myten om bokens betydning i abortdebatten i 1960- og 1970-årene.

Hva med oppfatningen av *Av måneskinn* som en utfordrende bok? Et nokså generaliserende svar på dette spørsmålet er at dette stemmer. Den har fått mye oppmerksomhet i norsk presse, både som skuespill, roman og film. Dette kan kanskje forklares med at boken tematiserer engasjerende problemstillinger omkring en allmennmenneskelig tematikk, samtidig som den ikke gir entydige svar. Derfor har den også engasjert flere generasjoner av lesere – og derfor er oppfatningen av *Av måneskinn* *gror det ingen ting* som *rystende* og *realistisk* ett av få punkter majoriteten av kritikerne kan enes om.

Noter

- 1 Fra dette punktet av refererer vi til romanen med forkortelsen *Av måneskinn*.
- 2 Vi ønsker å rette en takk til Nora Simonhjell og professor Unni Langås ved Universitetet i Agder, professor Christine Hamm ved Universitetet i Bergen og professor emerita Irene Iversen ved Universitetet i Oslo, for deres tips til relevante tekster om og forskningsarbeid på *Av måneskinn*.
- 3 Jf. Nedreaas 1975; Nedreaas 1979; Nedreaas 1981; Nedreaas 1987; Nedreaas 1994; Nedreaas 1997; Nedreaas 2006; Nedreaas 2008; Nedreaas 2017.
- 4 Bl.a.: Ragnhild Hilt iscenesatte fortellingen som teater i 1982, NRK laget en miniserie i tre episoder med Anne Krigsvoll i hovedrollen i 1987, og i 2007 ble den iscenesatt av Gørild Mausest og Radioteateret. Boken er oversatt til svensk (1948), dansk (1951), tysk (1972), slovensk (1975), samt spansk og engelsk på 80-tallet. Mausest har også lest den inn som lydbok i 2008.
- 5 For å finne de anmeldelsene og diskusjonene av romanen som tar opp aborttematikk, har vi gjort søk i Nasjonalbibliotekets digitaliserte avis- og tidsskriftsamlinger. I resepsjonen veksles det mellom å referere til boka som *Av måneskinn gror det ingen ting* og *Av måneskinn gror det ingenting*. Søkordene vi har brukt har derfor vært «Av måneskinn gror det» og «Nedreaas». Når det gjelder vitenskapelige artikler, har vi tatt i bruk Universitetsbibliotekenes søkemotor Bibsys og bibliografiske oversikter, bl.a. fra *Store Norske Leksikon* og *Gjennom kvinneøyne: Norske kvinners litteraturkritikk og reaksjon på litteratur 1930–1980* (1982), redigert av Åse Hiorth Lervik.
- 6 Ved innhenting av materiale for perioden 1947–48 har vi tatt utgangspunkt i Jan Høvig's hovedfagsoppgave fra 1975, «Politikk og kjærlighet. Torborg Nedreaas' to første romaner og kritikerreaksjoner på dem». Tilsynelatende har Høvig registrert alle norske anmeldelser av romanen. Dette bekrefte i Unn Yngvild Gitlestads hovedoppgave

ved Statens Bibliotekhøgskole fra 1987, «Torborg Nedreaas. En bibliografi». Gitlestad lister opp 25 anmeldelser av *Av måneskinn* i 1947–1948, mot Høvigs 24. Den 25. har vi ikke hatt tilgang til, men tilsynelatende er den mer en metakritikk enn en egentlig kritikk, ettersom hun beskriver den som en «Gjennomgåelse av anmeldelser» (jf. Gitlestad 1987: 32–35). Teksten befinner seg i første utgave av *Bokanmelderen* fra 1948 og bærer tittelen «Av måneskinn gror det ingenting: en gripende skildring av en kvinneskjebne». Over halvparten av anmeldelsene fra 1940-tallet er tilgjengelige i Nasjonalbibliotekets digitale samling, mens vi har fått tilgang til de øvrige på mikrofilm ved Nasjonalbiblioteket i Oslo og Universitetsbiblioteket i Bergen.

- 7 Analyse materialet består av ulike typer tekster. Fra dagspressen har vi tatt med både anmeldelser, intervjuer, leserinnlegg, kommentarer og kronikker. Dette suppleres med vitenskapelige artikler og essays/artikler fra litterære tidsskrifter.
- 8 Iversen er professor emerita ved Universitetet i Oslo og Buvik er professor emeritus ved Universitetet i Bergen. I august og september medvirket også andre sentrale aktører fra den norske litterære offentligheten i debatten, som forfattere og professorer. Jf. Hjorth 2020a: 29; Syéd 2020a: 34; Syéd 2020b; Hamm 2020: 29; Jager 2020a.
- 9 Eksempler på sistnevnte er blant annet å finne hos Syéd: «Romanen er også 'Et kampskrift for den ugifte mors rett til å føde sitt barn', har Nedreaas sagt [...]» (Syéd 2020a: 34).
- 10 §245 slår fast: «Den som avbryter svangerskap eller medvirker hertil uten at de lovlige indikasjoner for et slikt inngrep er til stede, eller uten at vedtak om avbrudd er truffet av noen som har myndighet til det, straffes for fosterfordrivelse med fengsel inntil 3 år. Hvis handlingen er utført i vinnings hensikt eller under særdeles skjerpende omstendigheter for øvrig, er straffen fengsel inntil 6 år. Har gjerningsmannen handlet uten kvinnens samtykke, anvendes fengsel inntil 15 år, men inntil 21 år såfremt hun omkommer som følge av forbrytelsen» (Straffeloven 1902, §245).
- 11 I 1919 holdt Møller et annet sentralt foredrag, «Kvindernes

- fødselspolitikk», som ble utgitt som pamflett på Det norske Arbeiderpartis Forlag. Begge foredragene ble utgitt samlet i *Moderskapets frigjørelse: to foredrag fra 1915 og 1919* i 1974 på Tiden Norsk Forlag med forord av Tove Mohr (barnebarnet til Møller og aktiv i Arbeiderpartiet på 60-tallet).
- 12 Sigrd Undset var en av Møllers mest uttalte kritikere, og skrev et svar, *Et kvinde-synspunkt* (1919), til Møllers foredrag. For analyse av Undsets perspektiver og debatten, se Christine Hamms *Foreldre i det moderne: Sigrd Undsets forfatterskap og moderskapets grammatikk* (2013).
 - 13 For informasjon om mødrehygienekontorene og deres historie, se Andresen og Elvbakkens «Karl Evang og mødrehygienesaken. Om lojalitet, nøytralitet og faglig uavhengighet i helseforvaltningen (1938–1972)» (2017) og «Fødselskontroll, barnehelse og kvinners rettigheter og plikter» (2018).
 - 14 Møller var også sterkt påvirket av den internasjonale seksualreformbevegelsen, som kjempet for kvinners rett til fødselskontroll (Andresen og Elvbakken 2018). For mer informasjon om seksualreformbevegelsen, se Kari Tove Elvbakkens «Katti Anker Møllers tale 'Moderskapets frigjørelse': inspirasjonskilder og kontekst» (2015) i *Tidsskrift for velferdsforskning* 18(4): 306–317. Møllers perspektiver kan også sees videreført i NKP-er Dagmar Eilerths pamflett fra 1931 «Vekk med §245».
 - 15 Internasjonalt var det Sovjetunionen som var ledende når det gjaldt abortlovreform etter første verdenskrig: Fra 1917 til 1936 var det fri abort. Danmark og Sverige gjorde utredninger av abortloven på 30-tallet samtidig med Norge, og fikk nye lover i 1937 og 1938 (Andresen og Elvbakken 2017).
 - 16 Da er ikke de tre anmeldelsene som er varianter av samme anmeldelse i *Brønnøysunds Avis* medregnet. Blant anmeldelsene er det elleve mannlige og syv kvinnelige anmeldere, pluss seks anmeldere av ukjent kjønn.
 - 17 Vi har oppsøkt 15. desember 1947-utgaven av *Morgenposten* på mikrofilm på Nasjonalbiblioteket, hvor Jan Høvig har oppgitt at Krogvigs anmeldelse skal befinne seg, men uten hell.

- Vi finner den hverken under «Bøker»-spalten eller andre steder i avisen. Vi har også undersøkt en rekke andre utgaver i samme tidsrom uten å finne den.
- 18 Jf. Alsvik 1948: 7; *Bergens Arbeiderblad* 1947: 2; Brekke 1948: 45; Gjesdahl 1947: [7]; H. S. 1948: 3; Houm 1947: 4; Moe 1947: 5; Riisøen 1947: 6; Ring 1947: 2; Thomassen 1947: 5.
 - 19 Jf. A. G. 1947: [1]; Alsvik 1948: 7; *Bergens Arbeiderblad* 1947: 2; Brekke 1948: 39–52; *Brønnøysunds Avis* 1947: [4]; Eidem 1947: 7; Gjesdahl 1947 s. [7]; H. S. 1948 s. 3; Hagerup 1947 s. 8; Heb. 1947: [6]; Houm 1947: 4; Moe 1947: 5; Myhre 1947: 4; Olsen 1947: 3; Riisøen 1947: 6; Ring 1947: 2; Skjerven 1947: [4]; Thomassen 1947: 5.
 - 20 Her forekommer det også unntak. Sverre Riisøens anmeldelse i *Morgenavisen* er det beste eksempelet på dette. Han vurderer i likhet med mange av de øvrige kritikerne realisme som et tegn på god litteratur, men han synes ikke *Av måneskinn* er realistisk i det hele tatt: «Det tragiske livbilde [sic] som Torborg Nedreaas med så mange vakre ord ruller opp for oss, *griper ikke et øyeblikk*. Det eier ikke *ekthet*. Boken mangler det meget vesentlige som heter inspirasjon» (Riisøen 1947: 6, vår utheving).
 - 21 Jf. Alsvik 1948: 7; *Brønnøysunds Avis* 1947: 4; Eidem 1947: 7; Heb. 1947: 6; J. V. 1947: 8; Myhre 1947: 4 og Thomassen 1947: 5.
 - 22 Her er det interessant å se at ingen av de nyere litteraturhistoriene, verken Beyer 1996, Dahl og Eide 1991, Dahl 1989 eller Per Thomas Andersens fra 2001 skildrer *Av måneskinn* som en bok som skapte debatt da den ble utgitt, eller som en roman som var viktig i abortkampen. Dette gjelder for øvrig også for *Store norske leksikon*.
 - 23 Eksempler på dette kommer vi tilbake til senere i kapittelet.
 - 24 De som nevner aborten(e), er Hagerup 1947: 8, Ring 1947: 2, Skjerven 1947: [4], Eidem 1947: 7, Houm 1947: 4, Rønnow 1948: 5, Brekke 1948: 45, og Hoell 1948: 65–70.
 - 25 Brekke kommenterer aborten eksplisitt og dens relevans for leseren: «Vi har plikt til å vite at slike ting skjer, og til å tenke over hvorfor de skjer» (1948: 46). Selv om han her

- appellerer til en diskusjon og drøfting hos leseren, kommenterer han ikke abortpolitikk eller de ufødte barnas rett til å bli født. Innledningsvis i analysen påpeker han at kollektivets holdninger og moralnormer er med på å skape slike situasjoner for (arbeider)kvinner, og antyder at dette i seg selv er umoralsk.
- 26 Ettersom statistikk over abortinngrep ikke ble offentliggjort før på 50-tallet, kan ikke Hagerup ha hatt tilgang på denne, men hun kan likevel ha hatt kunnskap fra mødrehygienekontorene om hvordan den gjeldende abortsituasjonen var for (arbeider)kvinner.
 - 27 N.K.U. står for Norsk Kommunistisk Ungdom.
 - 28 Det var lenge splittelse innad i Arbeiderpartiet vedrørende abortsaken.
 - 29 Jf. *Nordlands Framtid* 30. oktober 1967, *Romerikes Blad* 31. oktober 1967, i *Drammens Tidende og Buskeruds Blad* 3. november 1967 og i *Husmorbladet* nr. 22/23 1967.
 - 30 Pihl var for øvrig barnebarn av abortforkjemperpioneren Katti Anker Møller (Godal 2016).
 - 31 Selv om *Av måneskinn* ikke skapte større debatt i Norge på 60- og 70-tallet, førte den til stor ståhei i Tyskland. Jf. Jager 2014.
 - 32 Sverre Udnæs regisserte den hundre minutter lange forestillingen, mens Hilt stod for både tekstadapsjonen og skuespillet, gjennom rollen som den fortellende kvinnen. Nedreaas var også involvert i iscenesettelsen, blant annet gjennom en endelig godkjennelse av Hilts adaptasjon, og Halldis Moren Vesaas stod for tekstens utforming på nynorsk, i og med at dramaet skulle iscenesettes på Det Norske Teatret (Slettbakk 1982: 34; Plesner 1982: 7).
 - 33 Rolf Døcker skriver til og med at en publikummer forlot salen under skildringen av strikkepinneaborten, «selvsagt en mann som ikke tålte mer [...]», i *Bergens Tidende* (1982: 5).
 - 34 Foruten 2020-debatten fremhever blant annet Britt Rogstad at «romanen ble løftet fram og brukt som et innlegg i abortdebatten i forkant av Lov om selvbestemt abort fra 1975» i *Vårt land* i 2013 (44). Dette er i og for seg ikke galt; imidler-

- tid indikerer slike formuleringer sammenlagt at *Av måneskinn* spilte en uforholdsmessig stor rolle i abortkampen.
- 35 Ved søk på «Av måneskinn» sammen med «abort» i Bokhylla for oktober 1987, får vi 66 treff, mot 303 når vi søker uten «abort». Mange av treffene ved søk uten «abort» er fra TV-guider og informasjonsnotiser i dagspressen over hele landet. Som en følge av dette har vi sett oss nødt til å være selektive i valg av analysemateriale. I første omgang har vi snevret det inn ved å velge tekster hvor «abort» nevnes, og deretter har vi valgt å fokusere på de tekstene som dukker opp i de største landsdekkende avisene, som *Dagbladet*, *Verdens Gang*, *Aftenposten*, *Klassekampen* og *Morgenbladet*.
 - 36 I 2007 spilte også Mauseth hovedrollen i Radioteaterets versjon av romanen, en versjon som det året etter ble lydbok av. Det er denne innspillingen Toril Moi refererer til i sitt essay i *Morgenbladet* 31. juli 2020.
 - 37 Jf. Kvistad 1996: 41; Rossiné 1996: 4; Karlsen 1996: 27; Kvalvik 1996: 22; Rygg 1996a: 7.
 - 38 Jf. BA 30. oktober 2009 «Den e god!» s. 37, *Klassekampen/Bokmagasinet* 29. januar 2011 «Å si at 'dette er viktig!'» s. 2, *Dagens Næringsliv* 8. februar 2012 «På nattbordet» s. 47, og *Dagsavisen* 12. mars 2012 «Glad av sol og sosialisme» s. 36.
 - 39 Bl.a. Karin Moes lesning «Måneskinsvisa. Torborg Nedreaas revisited» i *Syn og Segn* Vol. 113, nr. 1: 4–13.
 - 40 I *Av måneskinn*-debatten i 2020 sier Toril Moi at hun holder på å skrive om foredraget om *Av måneskinn* til en lengre artikkel som Nasjonalbiblioteket skal utgi. Foredraget er utgitt av Nasjonalbiblioteket i pocket som en del av bokserien NBs populære med tittelen *Kjerlighetstortur: Torborg Nedreaas' Av måneskinn* gror det ingenting. *Kultur og liv på 1950-tallet*. (2020)

Litteratur

- A. G. (1947). «Bokbrev XIV.». *Nord-Trøndelag og Inntrøndelagen* 11. 12.1947, (140), s. [1].
- A. P. (1945). «Nye bøker». *Bergens Arbeiderblad* 8. desember 1945, 19 (179), s. 2.
- Aalen, Magnild. (1982). «Når mannen svikter kjærligheten». *Vårt land* 8.1.1982, 38 (6), s. 19.
- Alsvik, Otlu. (1948). «En krass roman». *Drammens Tidende* 16.3.1948, 117 (64), s. 7.
- Andersgaard, Ingrid Aga. (1967). «Torborg Nedreaas' 'Av måneskinns gror det ingenting' i billigutgave». *Oppland Arbeiderblad* 2.11.1967, 44 (254), s. 8.
- Andresen, Astri, og Elvbakken, Kari Tove. (2018). «Fødselskontroll, barnehelse og kvinners rettigheter og plikter». *Tidsskrift for kjønnsforskning*, redigert av Sara Orning og Helene Aarseth, 01-02/2018 (vol. 42), s. 67-84.
- Andresen, Astri, og Elvbakken, Kari Tove. (2017). «Karl Evang og mødrehygienesaken. Om lojalitet, nøytralitet og faglig uavhengighet i helseforvaltningen (1938-1972)». *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, redigert av Marcus Buck og Synnøve Jensen, 02/2017 (vol. 33), s. 137-154.
- Arbeiderbladet*. (1974). «Stort abortmøte på universitetsplassen». *Arbeiderbladet*, 2. 8, (201), s. 6.
- Bergens Arbeiderblad*. (1947). «Roman av Torborg Nedreaas [sic]». *Bergens Arbeiderblad* 4.12.1947, 21 (281), s. 2.
- Bergens Tidende*. (1982a). «Nedreaas' måneskin på Scene 2». *Bergens Tidende* 11.1.1982, s. 5.
- Bjørneboe, Therese. (2014). «Filleristende forestilling». *Aftenposten*, 15.2. 2014, 154 (45), s.14
- Blom, Ida og Elvbakken, Kari Tove. (2001). «Linjer i norsk abortlovgivning og abortpolitikk». *Tidsskrift for Velferdsforskning*, redigert av Stein Kuhnle, 01/2001 (vol. 4), s. 30-48.
- Borse, Sønnov. (1975). «Kvinner i norsk litteratur». *Arbeiderbladet* 13.5.1975, (107), s. 5.
- Brekke, Paal. (1948). «Syv romaner». *Samtiden. Tidsskrift for politikk, litteratur og samfundsspørsmål*, redigert av Jacob S. Worm-Müller, s. [39]-52.

- Brønnøysunds Avis*. (1947). «En enkelt og fengslende fortalt kjærlighetshistorie».
- Brønnøysunds Avis* 21.11.1947, 28 (92), s. [4].
- Buvik, Per. (2020a). «Mois private lesning». *Morgenbladet* nr. 32 (14.-20.8), s. 24-25.
- Buvik, Per. (2020b). «Små brikker i litteraturens tjeneste». *Morgenbladet* nr. 34 (28. 8 – 3. 9), s. 24.
- Dagbladet*. (1974a). «Abortaksjon i Oslo: Med leger og Torborg Nedreaas». *Dagbladet* 30. august 1974, 106 (200), s. 4.
- Dagbladet*. (1993). «Boka som forandret livet mitt». *Dagbladet*, 23.11.1993, 125 (317), s. 22.
- Dagbladet*. (1974b). «Loven må vedtas om få måneder». *Dagbladet* 4.9.1974, 106 (204), s. 22.
- Dagens Næringsliv*. (2012). «På nattbordet». *DN*, 8.2.2012, 123 (33), s. 47.
- Dehlin, Stene. (1945). «Fra den uorganiserte hjemmefronts kamp». *Vårt Land* 25.10.1945, 1 (48), s. [4]
- Drammens tidende og Buskeruds Blad*. (1967). «Den skyldige er dømme-syken. Men i idealsamfunnet skal alle barn være velkomne». *Drammens tidende og Buskeruds Blad*, 3.11.1967, 135 (255), s. 5.
- Døcker, Rolf. 1982. «Elskovs elendighet ...». *Bergens Tidende* 24. 9.1982, s. 5.
- Edmondston, James. (2003). «Tretten for en dag». *Dagsavisen*, 23.3.2003, 119 (81), s. 43.
- Eide, Eiliv. (1987a). «Blodfull og blodig realisme». *Bergens Tidende* 7.10.1987, 120 (232), s. 60.
- Eide, Eiliv. (1987b). «Rystende 'menneskelig dokument'». *Bergens Tidende* 21.10.1987, 120 (244), s. 67.
- Eidem, Odd. (1947). «Måneskinn uten romantikk». *Verdens Gang* 4.12.1947, 3 (281), s. 7.
- Eiffel. (1967). «Tilegnet våre ufødte barn». *Tønsbergs Blad*, 14.10.1967, 98 (238), s. 21.
- Eliassen, Arna. (1986). «Moralister, flytt til Vestlandet!». *Nordlands Framtid* 12.6.1986, 77 (131), s. 11.
- Elja. (1984). «Dagens hjørne». *Adresseavisa* 2.6.1984, 218 (125), s. 30.
- Flydal, Lars O. (2013). «Mitt kulturliv». *Vårt Land*, 5.3. 2013, 69 (54), s. 28.

- Gitlestad, Unn Yngvild. (1987). «Torborg Nedreaas. En bibliografi». Hovedoppgave ved Statens Bibliotekhøgskole.
- Gjesdahl, Paul. (1947). «Et nytt stykke virkelighet». *Arbeiderbladet* 19.12.1947, 60 (294), s. [7].
- Godal, Anne Marit. 2016. «Tove Pihl». *Store norske leksikon* på snl.no, sist oppdatert 15. oktober 2016. Lastet fra https://snl.no/Tove_Pihl
- Gulli, Brita M. (1980). «Abortlovgivningens historie». I: Gotaas, Anne Marit, Brita Gulli, Kari Melby og Aina Schiøtz (red.). *Det kriminelle kjønn. Om barnefødsel i dølgsmål, abort og prostitusjon. Bidrag til norsk kvinnehistorie*, 129–162. Oslo: Pax Forlag A/S.
- H. S. (1948). «Nye bøker». *Vestlandske Tidende* 29.1.1948, 116 (24), s. 3.
- Hagerup, Inger. (1947). «Torbjørn [sic] Nedraas' [sic] nye roman». *Friheten*, 20.12.1947, s. 8.
- Hamm, Christine. (2020). «Derfor bør vi lese Nedreaas». *Morgenbladet nr. 37* (18.–24.9), s. 29. Lastet fra <https://morgenbladet.no/ideer/2020/09/derfor-bor-vi lese-nedreaas>
- Hansen, Jan E. (1982). «En roman på scenen». *Morgenbladet* 8.1.1982, s. [14].
- Hanssen, Sturla Smári. (2012). «Glad av sol og sosialisme», *Dagsavisen*, 12.3.2012, 61 (127), s. 36.
- Hanssen, Sturla Smári. (2010). «Skeier ut med mat og vin». *Dagsavisen*, 23.4.2010, 125 (92), s. 48.
- Harsson, Harry. (1945). «Nye bøker». *Norstrands Blad* 13.10.1945, 6 (41), s. [3].
- Harsson, Harry. (1987). «Rystende drama». *Gudbrandsdølen* 21.10.1987, (244), s. 7.
- Heb. (1947). «En kjærlighetshistorie». *Samhold* 3. desember 1947, 63 (279), s. [6].
- Hjorth, Line. (2020a). «Mansplaining». *Morgenbladet nr. 35* (4.–10.9), s. 29.
- Hoell, Andreas. (1948). «Tendens-romaner». *Vinduet. Gyldendals tidsskrift for litteratur*, redigert av Nic. Stang, 2, s. 65–70.
- Holstad, Grete. (2010). «Skoletoppsjefen». *Adresseavisen*, 21.8. 2010, 244 (191), s. 3.
- Houm, Philip. (1945). «Fin debut». *Dagbladet* 17.10.1945, 76 (132), s. 2.

- Houm, Philip. (1947). «Viktig tendensroman». *Dagbladet* 18.12.1947, 78 (293), s. 4.
- Husmorbladet. (1967). «Det gjelder». *Husmorbladet*, 8.12.1967, nr. 22/23, s. 18.
- Iversen, Irene. (2020a). «Hvordan leser Toril Moi? Lesningen av Torborg Nedreaas blir forenkende og fordømmende». *Morgenbladet* nr. 31 (7.–13.8), s. 22.
- Iversen, Irene. (2020b). «Fortørnet jeg?». *Morgenbladet* nr. 36 (11.–17.9), s. 32.
- Jager, Benedikt. (2014). *Norsk litteratur bak muren – Publikasjons- og sensurhistorie fra DDR (1951–1990)*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Jager, Benedikt. (2020a). «Da Nedreaas lot seg sensurere i DDR». *Morgenbladet* nr. 38 (25.3.19). s. 22.
- Karlsen, Jo Bech. (1996). «Skygger på blodrød bunn». *Bergens Tidende*, 23.5.1996, 129 (116), s. 27.
- Klassekampen. (1973). «Kvinnekamp». *Klassekampen*, 14.–19.6.1973, 5 (21), s. 9.
- Kvalvik, Bent. (1996). «Gjennom marg og bein». *Dag og Tid*, 20.6.1996, 35 (25), s. 22.
- Kvistad, Yngve. (1996). «Grufult og godt». *VG*, 23.5.1996, (136), s. 41.
- Johansen, Margaret. (1987). «Av måneskinn gror det ingenting». *Klassekampen* 11.7.1987, 19 (157), s. 24.
- Langås, Unni. (2014). «Beholde barnet? Faser i abortens litterære og juridiske historie». I: *Litteratur och lag. Skandinavisk kultur och litteratur i ett internationellt och tvärvetenskapligt perspektiv*, 140–148. Volume 799, Acta Universitatis Latviensis.
- Larsen, Martin Grüner. (2011). «Å si at 'dette er viktig!'». *Klassekampen/Bokmagasinet*, 29.1.2011, 43 (24), s. 2.
- Lorentzen, Jennie Maria. (1979). «Tanker ved en fødsel». *Østlands-Posten* 19.11.1979, 99 (268) s. 9.
- Lønnå, Elisabeth. (1996). *Stolthet og kvinnekamp. Norsk Kvinnesaksforenings historie fra 1913*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Middelthon, Carsten. (1987a). «Ansiktet til Anne Krigsvoll». *Oppland Arbeiderblad* 7.10.1987, 64 (234), s. 10.
- Middelthon, Carsten. (1987b). «Virkelighetsnær realisme». *Bergens Arbeiderblad* 21.10.1987, 61 (244), s. 34.

- Mjø, Nils-Aksel. (1964). «Kristen etikk og abortus provocatus». *Dag og Tid*, 18.3.1964, 3 (10/11), s. 8.
- Moe, Karin. (2014). «Privatisert folketilvekst». *Klassekampen*, 8.3.2014, 46 (57) s. 3.
- Moe, Knut. (1947). «Av måneskinn gror det ingenting». *Nordlands-posten* 6.12.1947, 87 (281): 5.
- Moi, Toril. (2020a). «Kjærlighetstortur». *Morgenbladet nr. 30* (31.7–6.8), s. 38–41.
- Moi, Toril. (2020b). «Om å forføre ungdommen». *Morgenbladet nr. 33* (21.–27.8), s.22.
- Moi, Toril. (2020c). «Hva med å diskutere saken?». *Morgenbladet nr. 35* (4.–10.9), s. 32.
- Morgenbladet*. (2006). «Morgenbladets bibliotek». *Morgenbladet*, 7.-13.7. 2006, s. 36.
- Myhre, Johannes. (1947). «Ny roman av Torborg Nedreaas». *Varden*, 12.12.1947, s.3–4.
- Møller, Katti Anker. (1974). *Moderskapets frigjørelse: to foredrag – fra 1915 og 1919*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Nedreaas, Torborg. (1947). *Av måneskinn gror det ingen ting*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Nedreaas, Torborg. (1967). *Av måneskinn gror det ingen ting*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Nedreaas, Torborg. (1975). *Av måneskinn gror det ingenting*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Nedreaas, Torborg. (1979). *Av måneskinn gror det ingenting*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Nedreaas, Torborg. (1981). *Av måneskinn gror det ingenting*. Etterord av Sissel Lange-Nielsen. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Nedreaas, Torborg. (1987). *Av måneskinn gror det ingenting*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Nedreaas, Torborg. (1994). *Av måneskinn gror det ingenting*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Nedreaas, Torborg. (1996). *Av måneskinn gror det ingenting*. Oslo: H. Aschehoug & Co (W. Nygaard).
- Nedreaas, Torborg. (1997). *Av måneskinn gror det ingenting*. Oslo: H. Aschehoug & Co (W. Nygaard).
- Nedreaas, Torborg. (2006). *Av måneskinn gror det ingenting*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).

- Nedreaas, Torborg. (2006). *Utvalgte verker. 1: Av måneskinn gror det ingenting*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Nedreaas, Torborg. (2008). *Av måneskinn gror det ingenting*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Nedreaas, Torborg. (2017). *Av måneskinn gror det ingenting*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- N.K.U.-jente. (1948). «Replikk om abort-spørsmålet». *Friheten* 14.8.1948, 8 (188), s. 5.
- Nord, Ragnar W. (1976). «Torborg Nedreaas 70 år». *Nationen* 17.11.1976, 58 (267), s. 3, 11.
- Nordlands Framtid*. (1967). «I idealsamfunnet skal alle barn være velkommen». *Nordlands Framtid* 30.10.1967, 58 (251), s. 10.
- Olden, Asgeir. (1996). «Kjærleik utan lidenskap». *Dag og Tid*, 17.10.1996, 35 (42), s. 10.
- Olsen, Johanna Bugge. (1947). «Torborg Nedreaas: Av måneskinn gror det ingen ting.– Aschehoug». *Arbeidet* 21.12.1947: 3.
- Opsahl, Alf Marius. (2008). «Kriserøkteren». *DN Magasinet*, 20.-21.12.2008, 119 (297), s. 68-70.
- Pettersen, Anette Therese. (2014). «Rett til å velge?». *Klassekampen*, 15.2. 46 (39), s. 53.
- P. G. (1945). «Bak skapet står øksen». *Arbeiderbladet* 13.11.1945, 58, (155): 2.
- Plesner, Ragnhild. (1982). «Kjærlighetssorg». *Aftenposten* 5.1.1982: 7.
- Riisøen, Sverre. (1947). «Talent på avveie». *Morgenavisen*, 8.12.1947: 6.
- Ring, Barbra. (1945). «Bøker». *Nationen* 16.10.1945, 28, (237): 5.
- Ring, Barbra [B. R.]. (1947). «Av måneskinn gror det ingenting». *Nationen* 19.11.1947, 30 (268), s. 2.
- Romerikes Blad*. (1967). «Dømmesyken den skyldige. Torborg Nedreaas' syn på abortproblemet like aktuelt i dag som for tyve år siden». *Romerikes Blad*, 31.10.1967, 65 (210), s. 5.
- Ropeid, Kirsten. (1982). «Frå den heimlege alminnelege saga». *Dag og Tid* 14.1.1982, s. 21.
- Rossiné, Hans. (1996). «Sterk monolog». *Dagbladet*, 23.5.1996, 128 (136), s. 4.
- Rygg, Elisabeth. (1996a). «Sårt skrik i måneskinn». *Aftenposten*, 25.5.1996, 137 (235), s. 7.

- Rygg, Elisabeth. (1996b) «Tung Nedreaas-monolog». *Aftenposten*, 11.10.1996, 137 (470), s. 16.
- Røed, Liv Herstad. (1987). «Velskapt mareritt». *VG* 21.10.1987, (244), s. 45.
- Rønnow, Eva. (1948). «For dette vil vi slåss. Boka som må vekke alle kvinner». *Friheten*, 2.1. 1948, 8 (7), s. 5.
- Serck, Peter. (1996). «Finstemt tyngde». *Morgenbladet*, 18.10.1996, 177 (40), s. 11.
- Skjerven, Olav. (1947). [Uten tittel]. *Sogn og Fjordane* 25.11.1947, 16 (90), s. [4].
- Sletbakk, Astrid. (1982). «Ragnhild alene på scenen». *VG* 5.1.1982, s. 34.
- Sletbakk, Astrid. (1996). «Et blekere måneskinn». *VG*, 11. 10.1996, (275), s. 45.
- Straffeloven 1902. *Almindelig borgerlig Straffelov*. Lastet fra https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2
- Svensen, Åsfrid. (2007). *De ti sannheter. Mangfold og motsetninger i Torborg Nedreaas' litterære verden*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Syéd, Grethe Fatima. (2020a). «Bryter med Moïs feminisme». *Morgenbladet* nr. 35 (4.-10.9), s. 34.
- Syéd, Grethe Fatima. (2020b). «Den brysomme arven etter Nedreaas». *BLA* 16. september. Syéd, Grethe Fatima. (2013). «Strikkepinner i en likestilt tid». *Klassekampen*, 6.6. 2013, 23 (126), s. 14-15.
- Sæverås, Nils Olav. (2009) «Den e god!». *Bergens Avisen*, 30.10. 2009, s. 37.
- Sølhusvik, Linda. (2013). *Kristin Halvorsen – Gjennomslag*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Tahir, Maryam. (2011). «I kamphumør av motgang». *Dagsavisen*, 12.9.2011, 126. (210), s. 36.
- Thomassen, Magda Koch. (1947). «Utmerket kvinnestudie». *Morgenbladet*, 5.12.1947, s. 5.
- Økland, Ingunn. (2014). «Samvittigheten er blitt et tabu». *Aftenposten*, 8.3, nr. 66 (154), s. 2-3.
- Ørjasæter, Jo. (1987). «Nedreaas-serien på forfatterinnens premisser». *Nationen* 21.10.1987, 70 (243), s. 18.